

UDC 94(520)(=161.2)

**OUN ACTIVITIES IN HARBIN AND THE VISIT
OF A GROUP OF OUN DELEGATES TO JAPAN IN 1937:
HRIHORY KUPETS'KY AND THE JAPANESE**

Y. Okabe

PhD (History), PhD (Economics)

Kobe Gakuin University

518 Arise, Ikawadani-cho, Nishi-ku, Kobe 651-2180, Japan

okabe@eb.kobegakuin.ac.jp

ORCID: 0000-0001-6438-6908

This paper analyses the Japan-Ukraine relations based on Japanese historical materials and rare photographs from the archives of the family of Hrihory Kupets'ky, the leader of the OUN group that arrived in 1937 in Japan and Harbin. Kupets'ky was involved in the 1932 attack on a Polish post office in Horodok, Lviv Oblast, by OUN members. We are aware of the contact between the OUN and representatives of the Japanese Embassy in Berlin in the 1930s and about the OUN's plan to send delegates to Tokyo to create an anti-communist front. After the post office attack, Kupets'ky fled to the island of Filicudi. In the Aeolian Islands, he underwent training at the camps of Croatian Ustasha nationalists. In accordance with a decision by the OUN leadership, which contacted the Japanese military attaché in Berlin, he was sent to Japan and Harbin with Hrihory Fayda and Mykhailo Hnativ. Kupets'ky's memoir "Place where the sun is rising" mentions the contact between the OUN delegates and the Japanese, about whom no detailed information has survived; therefore, we turned to Japanese historical sources (Manchurian "Official Register of Officials", "Name Register of the Kwantung Army Intelligence Section"), due to which identified almost all Japanese. In the monographs of Ivan Svit and Kupets'ky, entries titled "Inoue" feature Inoue Kikusaburo; therefore, we consider these entries in both works to be authentic. Relations between OUN delegates, members of the Ukrainian

© 2021 Y. Okabe; Published by the A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine on behalf of *The Oriental Studies*. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

National House and UNC representatives were tense. This was because the arrival of the OUN group in Harbin coincided with escalation in the conflict between the supporters of independence and those seeking restoration of the Russian monarchy. The views of the Japanese leadership in Manchuria on the OUN and the attitude of the delegates differed. In the face of the growing threat of war with America, the Japanese-Soviet Neutrality Pact was signed, and in Harbin, the leadership tried to avoid conflict with the USSR. Global instability and the precarious situation in which Japan found itself triggered radical adjustments in Japan-Ukraine relations. Kupets'kyu and OUN representatives took an active part in the life of the Ukrainian community in Harbin.

Keywords: Hrihory Kupets'kyu, OUN, Ukrainian diaspora, Japanese military mission, Manchuria, Japanese-Ukrainian history

Й. Окабе

ДІЯЛЬНІСТЬ ОУН У ХАРБІНІ ТА ВІЗИТ ДЕЛЕГАТІВ ОУН У ЯПОНІЮ В 1937 р.: ГРИГОРІЙ КУПЕЦЬКИЙ ТА ЯПОНЦІ

1. Вступ

На основі реальних історичних подій 1932 р. про напад членів ОУН на польське державне поштове відділення в м. Городку Львівської області було знято два фільми¹. Одним з учасників тих подій був і Григорій Купецький. Ми ставимо за мету дослідити не лише діяльність групи делегатів ОУН, лідером якої був Григорій Купецький у Харбіні та Японії в 1937 р., а й віднайти інформацію та висвітлити маловідому сторінку відносин між представниками ОУН та японцями.

У процесі дослідження нам вдалося відшукати матеріали про зв'язки ОУН та Посольства Японії в Берліні в 1930-х рр. Відомо, що впродовж цього періоду японсько-українські двосторонні переговори здійснювалися за посередництвом військового аташе Посольства Японії в Берліні генерал-майора Оошіми Хіроші, підполковника Усуї Шірекі, полковника Манакі Таканобу та одного з провідних діячів ОУН Ріко Ярого [Suzuki 1979, 92–93;

¹ У 2019 р. було знято короткометражний художній історико-документальний фільм “Незламні” режисера Михайла Греділя, а у 2020 р. розпочато роботу над екранізацією повнометражного художнього фільму “Екс” режисера Сергія Лисенка.

Levent 2019, 212]. Керівництво ОУН (на той час головою ОУН був Євген Коновалець) планувало надіслати групу делегатів у Токіо з метою створення антикомуністичного фронту [Such 2015, 11].

Стосунки ОУН та японців, а також діяльність групи делегатів ОУН під керівництвом Григорія Купецького в Харбіні доволі ґрунтовно досліджено у праці Миколи Посівнича [Posivnych 2010, 43–54]. Проте, за словами Курокава Юджі, який, як відомо, часто апелював до монографії “Нарис історії України” Аркадія Жуковського, відомостей про контакти японської військової керівної верхівки з прихильниками незалежницьких ідей ОУН “залишилось не так багато, тай не так легко їх віднайти” [Kurokawa 2002, 218–220]. У дослідженні Петра Мірчука “Нарис історії Організації українських націоналістів” [Mirchuk 1968, 301–304] хоч і знаходимо чимало згадок про літературу ОУН, опубліковану в Харбіні, але цієї інформації недостатньо для чіткого трактування та вирішення низки проблем, пов’язаних з діяльністю представників ОУН у Харбіні та Японії. Зокрема, малодослідженими залишаються відносини членів ОУН і тогочасного японського керівництва в Маньчжурії; практично невідомо, якими шляхами і в який спосіб делегати ОУН дісталися до Японії, а також із ким із японців приятелювали та контактували в Харбіні тощо.

Мета нашого дослідження полягає в пошуку відповідей на перелічені вище запитання шляхом детального аналізу діяльності лідера представницької групи ОУН Григорія Купецького (відомого також і як Джура)² (фото 1) та його особистих взаємин з японцями. При написанні цієї праці ми використовували такі історичні матеріали: опубліковані в 1988 р. в Торонто спогади Григорія Купецького “Там де сонце сходить” [Kupets’kuu 1988, 498] та монографію “Українсько-японські взаємини 1903–1945” Івана Світа, який відомий як редактор україномовної газети “Маньчжурський вістник” у Харбіні [Svit 1972, 371]. Ті ж історичні джерела використовував у своїй праці і відомий історик Микола Посівнич, проте потрібно зауважити, що як у вітчизняних, так і в закордонних дослідженнях цієї тематики хоч і подається інформація про співпрацю ОУН з японцями, прізвища яких також було занотовано на сторінках спогадів, але в жодному з досліджень

² Джура – дівоче прізвище матері Купецького Ксенії Купецької.

немає інформації про тих японців як про реальних людей, співучасників процесу творення спільної українсько-японської історії. Тож ми присвятили нашу працю реставрації вицвілих до невпізнання облич із чорно-білих пошкоджених історичних фото двосторонніх відносин.

Фото 1. Григорій Купецький. Світлина з сімейного архіву Лесі Джури (кін. 1930-х – поч. 1940-х рр.)

2. Купецький та експропріаційний акт нападу на пошту в Городку

30 листопада 1932 р. одинадцятьма членами ОУН було вчинено напад на польське державне поштове відділення в м. Городку. ОУН для реалізації своєї діяльності потребувала фінансових ресурсів, які залучала двома шляхами: нападами на польські державні інституції та організацією і скоєнням замахів на польських можновладців та поліцейських.

Для реалізації акту нападу Роман Шухевич, один із провідних ідеологів УВО, обрав одинадцять радикальних членів ОУН з різних областей. Напад планувалося вчинити у вівторок 29 листопада о 16:55. Учасники акту зустрілися у відлюдному місці точно в заздалегідь домовлений час, але виявили брак запасних набоїв, тому акцію довелося перенести на наступний день.

У середу 30 листопада, перед тим як надворі почало сутеніти, оунівці розділилися на 2 групи чисельністю 5 і 6 осіб і вирушили до Городка, де о 16:55 увійшли до поштової будівлі. Несподіванкою для оунівців стало те, що всі охоронці поштового відділення були озброєні. Як тільки нечисленна група нападників зайшла до залу та наказала всім присутнім підняти руки догори, несподівано звідусіль на них посипався шквал пострілів. Внаслідок шквальної стрілянини загинуло двоє членів ОУН – Юрій Березинський та Володимир Старик, а Григорій Купецький дістав вогнепальне поранення руки. Група оунівців під керівництвом Григорія Файди з грошима вирушила до Львова, а Дмитро Данилишин, Василь Білас та Степан Куспіль попрямували на залізничну станцію до Глинної Наварії, щоб сісти на потяг. На станції для перевірки документів у вагон зайшли двоє поліцейських, які, підозрюючи двох молодиків у скоєнні нападу, попросили показати документи. Данилишин не розгубився в цій ситуації та, імітуючи процес виймання паспорта, спритно дістав пістолет. Внаслідок стрілянини одного поліцейського було вбито одразу, а іншого важко поранено. Далі втікачі попрямували до села Розвадів (тепер Львівської обл.), де двох хлопців зі зброєю в руках тамтешні селяни помилково сприйняли за грабіжників і цілою юрбою накинулися на них. На допомогу оунівцям прийшов місцевий священник, який переконав розлючений натовп у тому, що хлопці, які з'явилися перед ними в такому вигляді, є членами УВО. Тим часом на здійснений галас надійшла польська поліція, і хлопців відправили до Львова [Mirchuk 1968, 301–304]. Так було заарештовано Дмитра Данилишина та Василя Біласа, а також ще двох членів ОУН, а саме співучасника нападу на пошту Маркіяна Жураківського та співорганізатора експропріаційного акту Зенона Коссака. Судовий процес над оунівцями відбувався у Львові протягом 17–22 грудня 1932 р. Усі троє ув'язнених учасників безпосереднього нападу дістали вирок – смертну кару. Василь Білас та Дмитро Данилишин були страчені 23 грудня 1932 р. [Mirchuk 1968, 301–304]. Наслідки експропріаційного акту нападу ОУН на польське державне відділення пошти були доволі трагічними: двоє членів ОУН загинуло, п'ятеро поранено та ще двох страчено.

Фото 2. Оунівці на острові Філікуді. Світлина з сімейного архіву Лесі Джури (справа на фото – Купецький, біля нього – вчитель-італієць, ім'я якого нам не відоме; Гнатів, Куцак)

Пораненим під час інциденту Григорію Купецькому та Файді вдалося втекти до Італії (**фото 2**). Відомо, що Григорій Купецький з 1924 р. протягом двох з половиною років проживав на острові Філікуді неподалік від Сицилії та разом із Михайлом Колодзінським, Михайлом Гнатівим, Григорієм Файдою, Левком Криськом та Романом Куцаком проходив військовий вишкіл у таборах хорватських націоналістів “Усташі” на Ліпарських островах [Купецькуу 1988, 15–20]. Керівництво ОУН, яке безпосередньо контактувало з японським військовим аташе та представниками Посольства Японії в Берліні, обрало з перелічених оунівців кандидатів для делегації в Харбін та Японію. Зокрема, до складу делегованої групи ОУН було обрано учасників нападу на польську державну пошту в Городку Григорія Купецького і Григорія Файдю (відомого ще також як “Бомба”) та Михайла Гнатіва (відомого як “Чорний”), який організував успішний замах на польського політика Тадеуша Голувка. Метою їхнього відрядження були налагодження зв'язків, зміцнення контактів з керівництвом ОУН на Далекому Сході та активізація діяльності ОУН на

тамтешніх теренах. Відомо, що керівництво ОУН періодично делегувало своїх представників (Омелян Хмельовський, відомий як “Борис Куркчі”³, 1934 р.; Микола Митлюк, відомий як “Богдан Лукавенко”, 1935 р.; Михайло Затинайко, відомий як “Роман Корда-Федорів”⁴) в осередки численної української діаспори в Маньчжурії, зокрема і в Харбіні [Svit 1972, 200; Kupets’kyu 1988, 21]. Після того як Микола Митлюк загинув у 1936 р., переходячи радянський кордон по річці Амурі, представником ОУН на Далекому Сході став Михайло Мілько. Отож для співпраці з ним та для активізації діяльності ОУН на Далекому Сході було ухвалено рішення делегувати групу на чолі з Купецьким у Харбін. Імовірно,

³ Омелян Хмельовський був провідним діячем ОУН на Далекому Сході. На початку 1930-х рр. очолював відділ ОУН у м. Брно (тогочасна Чехословаччина, тепер Чехія), у 1934 р. через Англію був направлений у Нідерланди, звідки в 1936 р. прибув до Харбіна. Працюючи водієм вантажівки в універсальній торговій компанії “Чурін”, брав активну участь у житті української громади в Харбіні. У травні 1942 р. разом із Купецьким та Файдою організував у передмісті неподалік від Харбіна табір для українських біженців. Після вторгнення радянських військ в Маньчжурію в 1945 р., щоб уникнути арешту, після девятирічного перебування в 1954 р. через Гонконг він утік до Уругваю. Докладніше див.: [Chornomaz 2021, 449–450].

⁴ Михайло Затинайко також був активним діячем ОУН на Далекому Сході. Народився в 1909 р. на Станіславщині (тепер Івано-Франківська обл.). Був скерований Є. Коновальцем у Маньчжурію, тож у червні 1936 р. прибув з Берліна до Харбіна, маючи британське громадянство. У 1937–1939 рр. брав активну участь в українському громадському житті в Харбіні, був членом Української національної колонії. З 1937 р. проходив військовий вишкіл в організації Далекосхідна Січ, де був співредактором програмного бюлетеня “Націоналіст”. Згодом через розбіжність у поглядах щодо подальших шляхів розвитку організації покинув Харбін і на початку 1940-х рр. перебрався в Шанхай, де також брав активну участь у житті української громади, організував видання української газети англійською мовою “The Call of the Ukraine”, що почала виходити в Шанхаї в липні 1941 р. 4 травня 1952 р. був заарештований, а 20 червня депортований до СРСР, де його звинуватили у шпигунстві та заснуванні антирадянської організації Далекосхідна Січ у Харбіні, за що він був розстріляний 26 серпня 1952 р. в Москві. Реабілітований 14 березня 2001 р. Генеральною прокуратурою РФ. Докладніше про цю постать див.: [Chornomaz 2021, 106–107].

що інших доручень, окрім вищеперелічених завдань, група делегатів ОУН від керівництва не отримувала. Проте відомо про вказівку від Проводу українських націоналістів (ПУН), у якій, зокрема, повідомлялося: “Коли б Вам пропонували перебраться через кордон до Советів, тоді відмовтеся, оправдовуючись тим, що ви мусите порозумітися в цій справі з проводом ОУН”⁵ [Купецький 1988, 22].

У наступній частині пропонуємо ознайомитися з такими аспектами, як: візит делегатів групи ОУН у Японію, шлях оунівців до Харбіна; знайомство з японцями, з якими контактував Купецький; стосунки делегатів ОУН із представниками Української національної колонії та членами Українського національного дому (Українського клубу) в Харбіні.

3. Діяльність Купецького в Японії та Маньчжурії

3.1. Огляд діяльності делегатів ОУН з моменту їхнього прибуття в Японію і до вирушення в Харбін

Як згадувалося раніше, джерельною базою нашого дослідження є спогади Григорія Купецького “Там де сонце сходить”, на основі яких ми проаналізували діяльність групи делегатів ОУН у Японії та Маньчжурії. Зважаючи на особливості стилістики спогадів Купецького та способу викладення інформації автором, багато подій було зафіксовано без конкретних історичних дат. Проте більшість імен японців, які часто зустрічаються на сторінках “Там де сонце сходить” Купецького, згадуються і в книзі Івана Світа, отже, можемо бути певними в правдивості описаних фактів, подій та персоналій в обох джерелах.

Приблизно в жовтні 1937 р. в Неаполі група делегатів ОУН на чолі із Григорієм Купецьким на океанському лайнері “Каторі

⁵ 11 квітня 1946 р. в Москві відбувся допит Костянтина Родзаєвського, якого вважають основоположником російського фашизму. З його свідчень стало відомо, що під керівництвом тогочасного лідера Російської фашистської партії Матвія Платоновича Маслякова та за сприяння Японської військової місії в Харбіні було сформовано спеціальний корпус для проведення антикомуністичної діяльності шляхом диверсійних актів та застосування різних методів рекогностування. Докладніше див.: [JACAR].

Мару” японської судноплавної компанії “Ніппон Юсен” перетнула Суецький канал і через 6 тижнів подорожі через Коломбо, Сінгапур та Гонконг прибула в порт міста Кобе. Після прогулянки містом делегація з Кобе вирушила до порту Йокогама [Купець'куу 1988, 89–90] (фото 3).

Фото 3. Делегати ОУН на борту лайнера “Каторі Мару”.

Світлина з сімейного архіву Лесі Джури.

В останньому ряду 2-й зліва Григорій Купецький, 3-й справа Гнатів

У Йокогамі оунівців зустрів “генерал Угай”, який спеціально прибув зі столиці Маньчжурії, щоб їх зустріти, та поселив почесних делегатів в одному з найбільших готелів Японії “Санно” в Токіо. Вважасмо, що “генерал Угай”, про якого писав Купецький, – це тогочасний підполковник Укаї Йошіо. У готелі “Санно” їх зустріли ще троє японців у цивільному вбранні, серед яких був і Акікуса Шюн [Купець'куу 1988, 96–100]. Акікуса Шюн після закінчення служби в Японській військовій місії в Харбіні організував спеціальні курси підготовки розвідників, які стали підвалинами

для військової школи Накано⁶. Спілкування з Акікусою відбувалося російською мовою, хоча запитання Купецький формулював лише українською. Відомо, що Акікуса щодня телефонував та навідувався до представників ОУН, проте не зовсім охоче відповідав на запитання стосовно планів та завдань для делегованої групи ОУН у Маньчжурії. Делегатам вдалося дізнатися лише те, що в Харбіні їм доведеться вивчити російську мову та ознайомитися з наявною в японців інформацією про СРСР тощо. Купецький був приємно здивований тим, що Акікуса був особисто знайомий з багатьма діячами української громади в Харбіні та знав багатьох провідних осіб тамтешньої еміграції навіть краще, аніж самі делегати ОУН. Несподіванкою було й запитання стосовно того, чи знайомі члени представницької групи з Богданом Лукавенком (справжнє ім'я Микола Митлюк) та Кордою-Федоровим (справжнє ім'я Михайло Затинайко). До того ж Акікуса висловив Купецькому позицію японського керівництва щодо Корди-Федорова, якого було охарактеризовано як зятятого націоналіста, який своєю діяльністю створює чимало проблем, відкрито конфліктує з росіянами, тому з огляду на таку поведінку японське керівництво змушене буде вислати його до Європи. Обурений почутим, Купецький став на захист побратима, і така реакція була цілком закономірною, проте Акікуса зупинив його словами: “Ваші завдання цілком інші. Ви будете працювати підпільно. Будете жити під російськими прізвищами й не будете брати участі в житті української еміграції у Харбіні. А пан Корда таку участь уже бере” [Kupets'kyu 1988, 108]. Натомість Купецький і надалі продовжував захищати Корду-Федорова як рівноправного члена організації та побратима зі спільними ідеями та переконаннями. Через декілька днів Акікуса повідомив Купецькому про рішення японського керівництва залишити Корду в Харбіні. Згодом Купецький зрозумів, що наклепи японського керівництва щодо Корди-Федорова були своєрідним випробуванням та перевіркою довіри та згуртованості серед членів ОУН [Kupets'kyu 1988, 108–110].

⁶ Докладніше див.: [Teikoku... 1990, 440; Saitou 2016, 26; Yamamoto 2017a, 42–53]. У 1940 р. Японська військова місія була перетворена на окрему структуру Квантунської армії, але навіть після реорганізації в різних джерелах продовжували вживати стару назву “Японська військова місія”, тому і в нашому дослідженні ми використовуємо саме цю назву.

Зі спогадів Купецького дізнаємося і про спільний обід українських делегатів із Тераучі Хісаічі в готелі “Санно”. Також залишилися згадки про те, що Тераучі спілкувався з українськими представниками німецькою мовою і що ця зустріч була доволі несподіваною для оунівців [Купets’куу 1988, 112]. На сторінках книги “Там де сонце сходить” знаходимо і записи про відомий “інцидент 26 лютого” та про важливу роль готелю “Санно” під час тих історичних подій. З наведених у спогадах фактів зрозуміло, що Купецький володів достовірною інформацією про Тераучі як про тогочасного міністра в Міністерстві армії (“Rikugun dai-jin”). Із записів Купецького випливає, що японське керівництво було вкрай серйозно налаштоване на співпрацю з представниками ОУН.

Перед тим як українські делегати покинули терени Японії, військова місія допомогла їм змінити їхні імена на російські. Тож Михайло Гнатів, відомий як “Чорний”, отримав документи на ім’я Сергія Івановича Василіва, а Купецький став Борисом Семеновичем Марковим (в українському варіанті “Марків”) [Купets’куу 1988, 111]. Наприкінці листопада 1937 р. група делегатів вирушила потягом з Токіо, який через станції Осака, Кобе та Хірошіма прибув у місто Шімоносекі. Тут після контрольного огляду документів німецькомовний жандарм провів делегатів на пароплав, яким вони добралися в Пусан, звідки потягом вирушили в Далянь (Дальній), де їх очікували представники Японської військової місії. 27 листопада група оунівців прибула у столицю Маньчжурії Сіньцзін (тепер Чанчунь).

Наступного дня представникам ОУН вдалося зустрітися з підполковником Укаї, після чого було вирішено під протекторатом Японської військової місії перенаправити українських делегатів у Харбін. Таке рішення було зумовлено тим, що в Сіньцзіні практично не було європейців. У Харбіні зв’язковий від японського керівництва допоміг Купецькому сконтактуватися з Анатолієм Тищенком (**фото 4**), інженером телефонії і телеграфу. Це було перше знайомство делегатів ОУН із Тищенком, який розповів своїм землякам факти зі свого особистого життя. З його оповіді стало відомо, що він народився в 1910 р., про свого батька нічого не пам’ятав, пройшов школу комсомолу, був членом компартії, згодом здобув освіту інженера телефонії і телеграфу.

Фото 4. Анатолій Тищенко (Квітченко, Діброва).

Світлина з сімейного архіву Лесі Джури (приблизно 1938 р.)

Анатолій Тищенко був одним із провідних спеціалістів та керівників телефонної і телеграфної мережі в Харківській області, був одружений і мав дітей. Через особисті зв'язки з багатьма керівниками комуністичної партії часто навідувався в Київ та Москву. Вірив у світле майбутнє СРСР та в успіх українізації. Проте голод в Україні та ще низка тогочасних трагічних подій підірвали його довіру до радянської влади. Незабаром йому приписали авторство тогочасних летючок з антирадянською пропагандою, які з небаченою швидкістю ширилися Полтавщиною, звідки Тищенко був родом. Коли він повернувся в Харків, його усунули з керівної посади, заарештували та засудили до шести років заслання в Сибір. В Україні залишилася сім'я, про яку він більше жодного разу не чув. Завдяки своїм знанням та досвіду як провідного спеціаліста в галузі телефонії Тищенко зміг уникнути важкої долі багатьох політв'язнів і дістав посаду керівника розбудови телефонної лінії уздовж нової залізниці, яку прокладали через Сибір. Специфіка роботи давала можливість часто подорожувати, завдяки чому в 1937 р. йому вдалося покинути СРСР [Купець'куу 1988, 137–142].

У спогадах Купецького знаходимо і записи про нарікання Тищенка на японське керівництво через безпідставну недовіру до нього, обмеження у спілкуванні та зумисне дистанціювання його

від тамтешніх членів української діаспори. Зі свідчень Тищенка дізнаємося також про передачу японцям доволі важливої інформації та документації про технологію побудови телефонної лінії в СРСР. Відомо, що наприкінці зустрічі з делегатами ОУН, яка тривала протягом трьох годин, Тищенко просив побратимів залучати його до громадської культурної та політичної роботи. Відверта розмова Тищенка з делегатами ОУН залишила теплі враження від їхньої першої зустрічі та знайомства.

Тищенко був відомий ще й під прізвищем Квітченко, що зумовило труднощі в процесі дослідження його біографії. Зокрема, в одному з документів, укладеному в 1938 р. штабом Квантунської армії (“Nyuu so nyuu man chousa”), вказувалося, що Тищенко Анатолій Петрович прибув до Маньчжурії 13 квітня 1937 р. з префектури Кікоку. Турбота про безпеку сім’ї стала передумовою його втечі в Маньчжурію [Taiso... 1999, 117]. Натомість у реєстрових списках Бюро для справ російських емігрантів, датованих 1940 роком, Тищенко був записаний як Квітченко [Chashchin 2014, 346]. У спогадах Купецького знаходимо відомості про Тищенка як про співредактора першого у світі “Українсько-японського словника”, виданого в 1944 р. в Харбіні, де Тищенко згадувався під прізвищем Діброва. Цілком імовірно, що прізвище Квітченко він почав використовувати після одруження з Тетяною Квітченко, про яку також знаходимо записи у вступній частині словника⁷. У процесі дослідження доволі цікавою знахідкою для нас стала світлина, зроблена 29 жовтня 1941 р. в Харбіні, на якій Тищенко зображений у маньчжурській формі (“kyowa fuku”), з елегантно прикріпленим тризубом з лівого боку на кишені піджака. Фото було власноруч підписане Тищенком та адресоване Купецькому: “Дорогому Побратимові на згадку від Анатолія”, що було свідченням їхніх дружніх взаємин. Також відомо, що Купецький і Тищенко склали присягу довічного побратимства в українському храмі Св. Покрови в Харбіні, де їхню присягу поблагословив та освятив о. Микола Труфанів [Kupets’kuu 1988, 266] (**фото 5**).

⁷ Про “Українсько-японський словник” докладніше див.: [Hino and Bondarenko 1994; Malakhova 2014]. У спогадах Купецького знаходимо записи про те, що після одруження з Наталею Квітченко Тищенко почав використовувати прізвище Квітченко. Докладніше див.: [Kupets’kuu 1988, 265–268].

Фото 5. Квітченко в маньчжурській формі (ліворуч)
та Купецький (праворуч).

Світлина з сімейного архіву Лесі Джури (29 жовтня 1941 р.)

У цій частині нашого дослідження ми не лише проаналізували обставини, які змусили керівництво ОУН відрядити групу делегатів на чолі з Купецьким у Японію та Маньчжурію, а й дослідили маршрут групи українських представників під час їхнього візиту в Японію, звідки делегати без перешкод добралися в Маньчжурію. Далі вважаємо за доцільне розглянути стосунки делегатів ОУН та японців, з якими вони контактували протягом усього періоду їхнього перебування та діяльності на теренах Японії та Маньчжурії.

3.2. Коло контактів Купецького з японцями

На основі спогадів Купецького “Там де сонце сходить” ми уклали таблицю (табл. 1), у якій хронологічно упорядкували відомості про японців, з якими контактував Купецький. Як у праці Івана Світа “Українсько-японські взаємини”, так і на сторінках книги Купецького є чимало згадок про японців, з якими контактували представники української громади, проте із записів дуже важко ідентифікувати осіб, які відіграли важливу роль

у становленні двосторонніх відносин. Тож, щоб повернути українсько-японській історії імена її творців, ми шляхом зіставлення записів Купецького з тогочасними матеріалами в інших історичних джерелах намагалися ідентифікувати якомога більше персоналій. Прізвища та імена японців, яких не вдалося відшукати, подано катаканю. У таблиці № 2 зібрано та упорядковано інформацію щодо призначених керівництвом Японської військової місії рефернетів з українських справ.

Японці, з якими контактував Купецький, були переважно представниками військової керівної еліти. Відомо, що Японська військова місія в Харбіні виділяла окремі кошти з бюджету на підтримку антирадянської діяльності українських патріотів. Підтвердженням цього факту є затверджений у 1935 р. “Проект організації та покращення засобів розвідки для антирадянської діяльності” (“Taisou chouhou kikan kyouka keikaku”), у якому знаходимо відомості про розподіл фінансування для білих емігрантів (“Наккеі гоїн соуїюу хі”) та українців (“Ukuraina soujjuu хі”), яким щомісяця виділяли суму в розмірі 400 єн [Taiso... 1999, 462]. Ці кошти виділялися українцям, які проживали на теренах Північної Маньчжурії, з метою “покращення засобів та умов здійснення розвідки, налагодження та встановлення контактів з українцями на теренах СРСР, щоб у відповідний момент бути в повній готовності до негайних дій, а також для докладного вивчення всіх можливих планів задля ефективного ведення антикомуністичної боротьби” [Taiso... 1999, 436].

Першим японцем, з яким потоваришувала група представників ОУН на чолі з Купецьким у Харбіні, був Іноуе, працівник Японської військової місії, відповідальний за українських делегатів. Про Іноуе писав у своїй праці також Іван Світ, у якій знаходимо відомості про нього як про “референта українських справ у Японській Військовій Місії”, попередником якого був Хоріе Кадзумаса [Svit 1972, 222]. За описами Світа, Іноуе був досить молодою особою, добре володів російською мовою, був працівником харбінського Високого суду, насторожено ставився до ліберальних угруповань та, ймовірно, був членом політичної групи “Кодоха”. Окрім вищенаведених фактів, Іван Світ писав і про початок спільної з Іноуе перекладацької праці над книгою Аракі

Садао “Бушідо”⁸. У маньчжурському “Офіційному реєстрі чиновників” (“Kanji-roku”) за 1939 р. також вдалося відшукати одну особу з прізвищем Іноуе. Це був японець Іноуе Кікусабуро, який працював перекладачем у Високому суді Харбіна⁹. Про Іноуе є запис і в “Поіменному реєстрі інформаційного департаменту Квантунської армії” (“Kantou gun jouhou-bu Go juu on jinmeibo”) в розділі “Харбінський філіал” (“Harbin shibu”)¹⁰. Народжений 9 червня 1910 р., Іноуе познайомився зі Світом приблизно у двадцятисемирічному віці, що цілком відповідає опису його зовнішності у спогадах Івана Світа. Із записів реєстру відомо, що в листопаді 1948 р. Іноуе був інтернований у Сибіру¹¹.

У спогадах “Там де сонце сходить” Купецький згадує, що Іноуе запросив його до себе в дім, познайомив із своєї дружиною, а

⁸ За словами Світа, роботу над перекладом книги так і не було завершено.

⁹ Докладніше див.: [Manshuukoku... 1939a, 186]. У процесі написання попередньої книги “Історія японсько-українських відносин 1915–1937 рр.” нам, на жаль, не вдалося знайти про Іноуе детальної інформації, тому в таблиці № 4–1 “Відносини Івана Світа та японців”, де була зібрана інформація про японців, з якими контактував Світ, ім’я Іноуе було вписано катаканною як “イノウエ”. Докладніше див.: [Okabe 2021].

¹⁰ Докладніше див.: [Rusu 1945, 11]. На основі матеріалів із “Поіменного реєстру інформаційного департаменту Квантунської армії” (“Kantou gun jouhou-bu Go juu on jinmeibo”) було виконано доволі ґрунтовну працю Ямамото Такетотоші про школу Накано. У вищенаведеному реєстровому списку подано імена 3113 осіб в алфавітному порядку. Цей документ був доповнений варіантом укладеного в липні 1945 р. реєстру відсутніх на теренах Японії вояків військових підрозділів та цивільних співробітників армії, які на час виконання служби перебували за кордоном. Завдяки клопіткій праці Першого репатріаційного бюро та Бюро допомоги демобілізованим список реєстру було доповнено іменами працівників інформаційного департаменту Квантунської армії. Докладніше див.: [Yamamoto 2017b].

¹¹ Іноуе числився у списках працівників Високого суду в Харбіні як перекладач, проте його ім’я знаходимо і в реєстрі працівників Японської військової місії в Харбіні. Відомостей про посаду та департамент, у якому працював Іноуе, у реєстрі не вказано. Цей факт є доволі цікавим для розуміння фактичного становища японської розвідки в тогочасній Маньчжурії.

також повідомив про щомісячне фінансування в розмірі 100 єн від Японської військової місії на проживання кожному делегату ОУН у Харбіні тощо. Тут були і записи про те, що наступного дня Іноуе зустрівся з Купецьким біля Свято-Миколаївського собору і вручив йому нові місцеві емігрантські паспорти терміном дії до 2 років. Планувалося, що Іноуе допоможе оунівцям у виготовленні і німецьких паспортів [Kupets'kuu 1988, 162]. Відомо, що Купецький та Іноуе підтримували постійні контакти до трагічної дати загибелі Євгена Коновальця у травні 1938 р.

Після Іноуе наступним референтом українських справ військової місії в Харбіні був японець Акакі, який брав активну участь у житті Української національної колонії та безпосередньо був відповідальною особою за групу делегатів ОУН.

Припускаємо, що перекладач Акагі Їоро, про діяльність якого згадується в різних джерелах з моменту формування 4-ї групи інформаційного департаменту Квантунської армії (“Kantougun jouhou-bu dai 4 han”), був тим “Акакі”, з яким контактувала група делегатів ОУН у Харбіні. Акагі Їоро був знаний і як “видатний діяч, учасник низки гучних диверсій, який також брав участь в організації навчання необхідних кадрів та емігрантів нечисленних національних меншин” [Nishihara 1980, 177]. У деяких дослідженнях знаходимо згадки про нього як “майора Акакі”, в інших джерелах він фігурує як польовий офіцер цивільно-військової групи тощо¹². З фактів його життя відомо також і те, що Акагі “завжди мав добрі стосунки з агентурою білої еміграції. Однак на війні вважав капітуляцію перед супротивником ганьбою” [Nishihara 1980, 177], тому вчинив самогубство перед будівлею Японської військової місії [Kawahara 1970, 149]. У “Поіменному реєстрі інформаційного департаменту Квантунської армії” (“Kantougun jouhoubu Gojuuon jinmeibo”) знаходимо запис про дату смерті Акагі 17 серпня 1945 р., якого внесли в реєстр Квантунської армії як полеглого під час війни воїна (“senshi”) [Kantougun jouhoubu Gojuuon jinmeibo 1945, 4]. Про Акагі згадується і на сторінках праці Івана Світа, з якої дізнаємося про неабиякі розбіжності в політичних поглядах Акагі та представників ОУН. Зокрема, на початку 1942 р. Купецькому не вдалося порозумітися

¹² Докладніше див.: [Stephan 1978, 329–330; Saitou 2016, 175]. Працював консультантом у Бюро для справ російських білих емігрантів.

та досягти успіху в переговорах з Акагі щодо видання оунівського часопису “Сурма”¹³ в Харбіні. Також відомо, що Акагі як працівник Бюро для справ російських емігрантів неодноразово намагався залучити представників ОУН до співпраці.

У спогадах Купецького згадується і про допомогу та сприяння того ж таки Акагі в організації зустрічі членів ОУН із 500 втікачами з радянської України, яких утримували в концентраційному таборі за 20 км від Харбіна. Наприкінці травня 1942 р. Купецькому та членам групи ОУН було доручено проведення та організацію зустрічей з полоненими українцями у старому закинутому крематорії неподалік від табору. Метою цих зустрічей було виявлення більшовицьких агентів [Купets’куу 1988, 316].

З книги Купецького не відомо, відколи і за яких обставин було перервано контакти членів ОУН з Японською військовою місією в Харбіні та інформаційним департаментом Квантунської армії. Імовірно, що однією з причин була відмова оунівців брати участь у заходах, організованих Бюро для справ російських емігрантів. Наприкінці 1942 р. співпраця японського керівництва з представниками ОУН помітно пішла на спад, а контакти з Акагі було перервано. У серпні 1945 р., після вторгнення радянських військ у Маньчжурію, Купецький несподівано в готелі “Азія” зустрів Акагі та Маеду, який працював у Бюро для справ російських емігрантів та був референтом з українських питань у Японській військовій місії в Харбіні. На фоні хаосу та тривоги, яка таїлася в кожному куточку тогочасного Харбіна, схвильований від несподіваної зустрічі Купецький не міг стримати емоцій і при слушній нагоді наважився запитати в Акагі про причини розриву відносин Японської військової місії з ОУН у 1942 р. Акагі не зміг дати відповіді на його запитання, а Маеда на прощання побажав українцям “продовжувати свою боротьбу за Україну аж до переможного кінця” [Купets’куу 1988, 394].

Відомо, що коли радянські війська наближалися до Харбіна, Мацудзака, останній референт українських справ у Японській військовій місії, особисто навідався до Купецького, якому передав:

¹³ Часопис “Сурма” був друкованим органом ОУН, який з 1 січня 1927 р. до 1928 р. випускався в Берліні, а в 1928–1934 рр. – у місті Каунасі і нелегально поширювався теренами України накладом 10 000 примірників. Докладніше див.: [Архів ОУН].

золото, дорогоцінні метали, різноманітну валюту, серед якої були карбованці, долари, англійські фунти, тощо і допоміг Купецькому без перешкод покинути Харбін. Мацудзака передав йому також опіум і пістолет. Купецький хотів довідатися чи має він завдячувати своїм порядком Акікусі, але не дістав на це жодної відповіді. Купецького разом із працівниками та керівництвом Бюро для справ російських емігрантів евакуювали потягом Японської військової місії, який, прямуючи через Сіньцзін (тепер Чанчунь), прибув у Тяньцзін¹⁴.

У різних джерелах знаходимо також і відомості про японця Саваду, керівника відділу закордонних справ Харбінської поліції, який прихильно ставився до Купецького. За результатами наших пошуків можемо стверджувати, що це був не хто інший, як Савада Аяо, майор (“keisa”) Управління поліції в Харбіні (“Harbin Keisatsu-chou”) [Manshuukoku... 1939b, 351]. З описів Купецького відомо, що Савада був низький зростом, але мав міцну статуру та доволі кругле, типове для японців обличчя. Завжди усміхнений та привітний, розмовляв красивою російською мовою. Також відомо, що саме він допоміг Купецькому залагодити справи Василіва та Файди, коли ті потрапили до в’язниці [Kupets’kuu 1988, 218–219]. За сприяння Савади група делегатів ОУН дістала доступ до заборонених україномовних документів та листів тощо. На початку 1939 р. спостерігалось неабияке похвалення у спілкуванні Купецького та Савади, а “його зацікавлення українськими справами, так у загальному, як і УНКолонії не зменшувалося” [Kupets’kuu 1988, 249]. З нотатків Купецького, у яких він звинувачував японців у надмірній довірі до росіян, які корисливо зловживали цим, зрозуміло, що Савада і сам усвідомлював

¹⁴ У спогадах Івана Світа знаходимо відомості про те, що Японська військова місія приготувала потяг для евакуації визначних представників еміграції. З українців мали можливість виїхати лише декілька осіб, але більшість відмовилися, бо боялися в дорозі потрапити до рук більшовиків. Також відомо, що потяг вирушив із Харбіна 13 серпня приблизно о 13:00. В інших джерелах знаходимо інформацію, що Японська військова місія разом із керівництвом залізниці Мантецу приготувала потяг для евакуації емігрантів, який із 2 вояками-охоронцями вирушив із Харбіна 12 серпня приблизно о 13:00. Докладніше див.: [Kawahara 1970, 144; Svit 1972, 350].

справедливість закидів Купецького [Kupets'kyu 1988, 248]. Влітку того ж року Савада було призначено керівником Поліцейської школи в Хандаохецзи. Савада пропонував Купецькому пройти міліцейський вишкіл¹⁵, але Купецький через невідкладні справи ОУН змушений був залишатися в Харбіні. Купецький також згадував і про застереження Савади щодо нового начальника іноземного відділу, який, за його словами, був великим русофілом [Nishihara 1980, 252].

Табл. 1. Японці, з якими контактував Григорій Купецький

Ім'я	Період	Коментарі на основі спогадів Купецького	Примітки
Укаї Йошіо	1937 р.	Згадується як японський генерал “Угай”, який у 1937 р. зустрів делегатів ОУН	На момент зустрічі в 1937 р. мав звання підполковника. У 1940 р. був керівником Японської військової місії в Дайрені. Був командиром Першого піхотного полку Імператорської гвардії (“Konoe hohei dai 1 rentai chou”), наприкінці війни служив у дивізії Нагано (“Nagano shidan kanku”). Дістав звання генерал-майора. На судових засіданнях Токійського трибуналу давав свідчення про отамана Семенова.

¹⁵ Поліцейська школа в Хандаохецзи виникла на основі російських білоемігрантських поліцейських лісових загонів “Ro-jin shinrin keisatsugun”. Відомо також і про 9 загонів (чисельністю 30–40 осіб) у Муданьцзяні, Біньцзяні, і в Саньцзяні, командування якими здійснювалося майорами “keisa”. Поліцейські загони вели активну боротьбу з бандитизмом та контролювали процес вирощування маку. Згодом, наприкінці війни, поліцейські загони російських емігрантів, які проживали на території Маньчжурії, було переформовано в “Загін Асано”. Докладніше див.: [Nishihara 1980, 276].

Акікуса Шюн	1937–1945 р.	Згадується як Акікуса, з яким група оунівців зустрілась в 1937 р. в Токіо. Залишилися записи про те, що він зустрів їх у цивільному одязі і на запитання Купецького, які той формулював українською, Акікуса відповідав російською. Після повернення в 1945 р. в Харбін сприяв діяльності УНК.	У 1933–1936 рр. працював у Японській військовій місії в Харбині. У 1937 р. працював у Міністерстві армії у відділі військових справ (“Rikugun shou heimuka”). Згодом організував спеціальні курси підготовки розвідників, які стали підвалинами військової школи Накано (“Nakano Gak-kou”). У 1945 р. очолив Японську військову місію в Харбині. У 1949 р. після жорстоких допитів у Москві помер. Надано звання генерал-майора.
Тераучі Хісаічі	Листопад 1937 р.	Згадується як маршал, міністр армії. З Купецьким познайомився після прибуття групи ОУН у Японію в готелі “Санно”, де несподіванкою для українських делегатів стало запрошення на званий обід, організований Укаї та Акікусою, перед яким несподівано відбулося їхнє знайомство з Тераучі. Під час першої зустрічі виголошував тости німецькою мовою.	Відомо, що Тераучі був графом, мав військове звання маршала. З березня 1936-го до лютого 1937 р. виконував обов’язки міністра в Міністерстві армії. Під час Тихоокеанської війни очолив Південну групу армії. У 1946 р. помер у таборі.

Йошіда	Листопад 1937 р.	Згадується про знайомство з ним під час зустрічі українських делегатів з Укаї в Харбіні.	
Ямагучі	1937 р.	У спогадах знаходимо записи про зустріч із генералом Ямагучі під час перебування групи українських делегатів ОУН у Японії.	Імовірно, цією особою могли бути тогочасні чинні генерали: Ямагучі Сабуро (?), Ямагучі Шікатаро (?) або ж Ямагучі Наохіто (?). Проте жоден із перелічених генералів практично не мав контактів та не співпрацював із Японською військовою місією, тому цілком імовірно, що Купецький помилково сприйняв Ямагучі за генерала.
Іноуе Кікуса- буро	1937– 1938 рр.	У записах про Іноуе йде мова про те, що він був радником Японської військової місії в Харбіні та референтом з українських справ, чудово володів російською мовою, якої навчав і делегатів ОУН. Згадувалося і те, що українські представники завжди з приємністю очікували кожної нагоди для зустрічі з цією надзвичайно ерудованою особистістю.	У спогадах Івана Світа знаходимо записи про нього як про референта українських справ у Японській військовій місії, попередником якого був Хоріе Кадзумаса. Світ зазначив і те, що, незважаючи на молодий вік, Іноуе чудово володів російською мовою та працював у харбінському Високому суді. До того ж у маньчжурському “Офіційному реєстрі чиновників” у розділі “Харбінський філіал” було записано ім’я перекладача Високого суду Маньчжурії як Іноуе Кікусабуро. Про особу з прізвищем Іноуе є запис і в “Поіменному реєстрі інформаційного департаменту Квантунської армії”.

			<p>Народжений 9 червня 1910 р., Іноуе познайомився зі Світом приблизно у двадцятисемирічному віці в листопаді 1948 р. Іноуе був інтернований у Сибіру.</p>
Маеда	1937–1938 рр., 1945 р.	<p>У нотатках Купецького вказувалося, що Маеда разом із Іноуе був референтом з українських справ у Японській військовій місії в Харбіні, працював у Бюро для справ російських емігрантів і відзначався не зовсім приязним ставленням до українських націоналістів. Коли в серпні 1945 р. Купецький у готелі “Азія” зустрів Акагі разом з Маедою, той несподівано закликав Купецького до продовження боротьби за Україну.</p>	<p>У спогадах Івана Світа знаходимо відомості про те, що Маеда підтримував групу українських делегатів ОУН на чолі з Купецьким. Різні записи щодо постаті Маеди збігаються з відомостями про життя та діяльність полковника Маеди Мідзухо. Хоч нам не вдалося знайти відомостей про його перебування в Харбіні наприкінці війни та після її закінчення, проте відомо, що він керував справами білої еміграції. Із записів в історичних документах відомо, що наприкінці війни під час повної мобілізації Маеда був призваний на військову службу і призначений керівником 371-го полку 136-ї дивізії, військова частина якої була дислокована в місцевості неподалік від озера Беньсіху. Докладніше див.: [Chiiki... 1990, 244].</p> <p>Зі свідчень Міти Кадзуо відомо, що Маеда під іменем Сонокі за дорученням 2-го відділу Генштабу армії займався військовою розвідкою щодо СРСР. Тож, зважаючи на той факт, що референтами</p>

			з українських справ здебільшого були цивільні працівники Японської військової місії, імовірно інформація про те, що японська військова еліта займалася українськими питаннями у військовій місії, є малоімовірною. У “Поіменному реєстрі інформаційного департаменту Квантунської армії” знаходимо записи про таких осіб із прізвищем Маеда: Маеда Шіґехару (рядовий солдат вищого класу відділу інженерних військ), Маеда Йошіхару (найманий працівник), Маеда Масашіґе (сержант, числився у списках Муданьцзянського підрозділу 2-го відділу зі штабом у Харбіні), Маеда Йошінаґа (числився у списках піхотного підрозділу Хейхе), Маеда Сабуро (цивільний працівник штабу в Харбіні), Маеда Хіроюкі (молодший лейтенант піхоти підрозділу Донган), Маеда Кентаро (цивільний працівник штабу в Харбіні), Маеда Акіхо (полковник піхоти, цілком імовірно, що ця особа – це і є Маеда Мідзухо, при внесенні імені якого в реєстр було зроблено одрук).
Ямаока Мічітаке	з квітня 1938 р. – ?	Зі спогадів Курецького зрозуміло, що Ямаока мав вище військово-звання за Іноуе	Ямаока служив у складі 2-го відділу штабу Квантунської армії. Був керівником російського відділення в Генеральному штабі. Після

		<p>та Маеду. Згадується і про те, що майор Ямаока був послом у Литві або Фінляндії, а на період знайомства з Купецьким обіймав високу службову посаду в Японській військовій місії в Харбіні. Змальовано й енергійного Ямаоку, який вільно володів російською мовою та його зустріч з українськими делегатами на чолі з Купецьким та Кордою-Фелоровим у будинку Іноуе.</p>	<p>закінчення терміну виконання обов'язків військового аташе в посольстві СРСР був призначений начальником штабу 1-ї армії. Щоб залучитися підтримкою Гоміндану, задіяв особовий склад 1-ї армії у "справі Шаньсі". Після війни в парламенті давав свідчення у вищевказаній справі. Співпрацював із видавництвами, які друкували матеріали про ситуацію в СРСР. Після війни проживав у префектурі Шідзуока.</p>
<p>Акагі Йоро</p>	<p>1940–1942 рр., 1945 р.</p>	<p>У записках згадується як Акагі. Був референтом справ УНК та відповідальним за групу українських делегатів ОУН на чолі з Купецьким. На початку 1941 р. був категорично проти задуму делегатів ОУН щодо видання часопису "Сурма". Також був референтом справ російської</p>	<p>Служив перекладачем у 4-й групі інформаційного департаменту Квантунської армії, був організатором низки диверсій, а також навчання необхідних кадрів та емігрантів нечисленних національних меншин. Був польовим офіцером цивільного складу військових працівників армії. Мав добрі стосунки з агентурою білої еміграції, проте після закінчення війни вчинив самогубство перед центральним входом у будівлю Японської військової місії в</p>

		білої еміграції і всіяко намагався залучити групу Купецького до співпраці.	Харбіні. У “Поіменному реєстрі інформаційного департаменту Квантунської армії” знаходимо запис про дату смерті Акагі 17 серпня 1945 р., якого внесли в реєстр як полеглого під час війни воїна (“senshi”). Є записи про нього і в спогадах Івана Світа. Відомо, що Акагі Йоро народився 20 грудня 1909 р.
Савада Аяо	1938 р. – літо 1940 р.	Зі спогідав Купецького дізнаємося про те, що Савада був керівником відділу закордонних справ Харбінської поліції, прихильно ставився до делегатів ОУН та неодноразово застерігав їх не втрачати пильності та бути обережними з представниками білої еміграції. Відомо, що Савада був низький зростом, але мав міцну статуру та доволі кругле, типове для японців обличчя. Завжди усміхнений та привітний, розмовляв красивою російською мовою. Радив оунівцями краще	Савада був майором (“keisa”) в Управлінні поліції в Харбіні, а згодом працював у Поліцейській школі в Біньцзяні.

		налагодити стосунки з Маедою. Приблизно влітку 1939 р. був призначений керівником Поліцейської школи в Хандао-хецзи, куди він і переїхав.	
Такаші		У спогадах знаходимо записи про тісні контакти Такаші з працівниками Японської військової місії в Харбіні. Неодноразово разом з групою оунівців ходив у кіно та на риболовлю.	
Такаха-ші		Співпрацював із Японською військовою місією в Харбіні.	
Мацудзака Йотаро	1944– 1945 рр.	У записах Купецького фігурує як Матсузака, який був референтом з українських справ у Японській військовій місії попередником якого був Акагі. Брав активну участь у діяльності УНК. Відомо, що Мацудзака особисто навідався до Купецького,	У “Поіменному реєстрі інформаційного департаменту Квантунської армії” знайдено лише один запис про Мацудзаку Йотаро (28 січня 1900 р.), цивільного співробітника підрозділу контррозвідки штаб-квартири в Харбіні. Відомо, що в листопаді 1949 р. він був інтернований у Хабаровську. У спогадах Івана Світа згадувався як колега Маеди “Мацубара”. У тому ж “Поіменному реєстрі інформаційного департаменту

		якому передав золото, дорогоцінні метали, різноманітну валюту, серед якої були карбованці, долари, англійські фунти, тощо, і допоміг Купецькому без перешкод покинути Харбін.	Квантунської армії” знаходимо також лише один запис про Мацубару Садао, який був рядовим солдатом 1-го класу навчального загону бойової підготовки “Куоіі-кутай”. Вищенаведені дані не збігаються з інформацією у записах Світа, тому цілком імовірно, що у спогадах було зроблено одрук.
--	--	---	---

Таблицю референтів українських справ Японської військової місії в Харбіні (табл. 2) укладено на основі матеріалів із праць Купецького, Світа, “Поіменного реєстру інформаційного департаменту Квантунської армії” та маньчжурського “Офіційного реєстру чиновників”.

Табл. 2. Референти українських справ Японської військової місії в Харбіні

Період	Ім'я референта	Підпорядкування	Записи у спогадах Купецького
1920–1937 рр.	Хоріе Кадзумаса	Невідомо	Записів у нотатках Купецького про Хоріе немає (часто згадується в записах Івана Світа як колишній офіцер сухопутних військ, працівник офісу Південно-Маньчжурської залізниці в Харбіні, урядовець Міністерства закордонних справ Маньчжурії).
1937–1938 рр.	Іноуе Кікусабу-ро	Ямаока Мічітаке	Референт українських справ у Японській військовій місії в Харбіні (у праці Світа згадується як працівник Високого суду Харбіна).
1937–1938 рр.	Маеда Мідзухо	Ямаока Мічітаке	Референт українських справ у Японській військовій місії в Харбіні, радник у Бюро для справ російських білих емігрантів (у записах Світа також згадується як референт українських справ у Японській військовій місії в Харбіні).

1938– 1942 рр., 1945 р.	Акагі Йоро	Ямаока Мічітаке?	Радник при УНК та в Бюро для справ російських білих емігрантів.
1944– 1945 рр.	Мацудза- ка Йотаро	Акікуса Шюн	Радник при УНК.

Ямаока Мічітаке (**фото 6**) був референтом та відповідальною особою за групу делегатів ОУН на чолі з Купецьким, а також був задіяний разом з Оноучі Хіроші у формуванні російського біло-емігрантського “Загону Асано”, який входив до складу Маньчжурської імператорської армії. Коли група ОУН прибула в Харбін, Ямаока був керівником інформаційного підрозділу 2-го відділу штабу Квантунської армії, який займався збором матеріалів про СРСР [Yamaoka 1955, 33; Nishihara 1980, 178]. Відомо, що Ямаока був доволі строгим та вимогливим щодо українських делегатів, доказом чого є те, що в червні 1939 р. запрошений в офіс Японської військової місії групи Купецького Ямаока особисто зачитав такий документ:

“...Всупереч нашим очевидним сподіванням, вже на самому початку ви порушили встановлений нами порядок. Причина цього мені точно не відома:

1) Ви не хочете писати, чи, покищо вправлятися у писанні матеріалів у дусі, який ми вам вказуємо;

2) Ви атакуєте білих росіян, хоч добре знаєте, що вони теж уключилися в протисовєтську боротьбу;

3) Ви домагаєтесь певних гарантій для українців після розвалу СРСР, хоч добре знаєте, що ми їх дати не можемо, бо все залежатиме від того, хто наскільки спричиниться до занепаду СРСР;

4) Ви не хочете співпрацювати з іншими націоналістами, які теж стоять у протисовєтському фронті, у даному випадку з росіянами;

5) Провід вашої Організації віддав вас нам у розпорядження, а ви не хочете нам підпорядковуватися.

...Попереджую, що коли ви надалі стоятимете на своєму, то ми це будемо розглядати як розірвання домовленості між Японією й ОУН, тобто як зраду!...” [Kurpets’kuu 1988, 196].

Фото 6. Ямаока Мічітаке (приблизно в 1934 р.).
Світлина з колекції Фурусави Такахіко

З наведених записів зрозуміло, що стосунки групи делегатів ОУН на чолі з Купецьким та представників Японської військової місії не завжди були злагодженими та доброзичливими. Ймовірно, причиною цих непорозумінь було намагання Японської військової місії залучити членів УНК та представників ОУН до співпраці з Бюро для справ російських білих емігрантів¹⁶.

Делегати ОУН на чолі із Купецьким були солідарні із членами української діаспори і своє головне завдання на теренах Маньчжурії вбачали в самостійному плануванні та розгортанні антирадянської діяльності, а також у зміцненні рухів за незалежність України. Проте їхні наміри не лише відрізнялися від очікувань працівників Японської військової місії, а й не зовсім збігалися з поглядами українців, які на той час проживали в Харбіні. Тож далі вважаємо за доцільне розглянути стосунки делегатів ОУН, українців, які мешкали на території Маньчжурії, та представників Японської військової місії.

¹⁶ Відомо, що керівництво Бюро для справ російських білих емігрантів організувало “Нараду національностей” (“Minzoku kaigi”), до участі в якій запрошувалися представники української, єврейської, татарської, вірменської та грузинської національностей. Докладніше про це див.: [Nishihara 1980, 210].

3.3. Стосунки ОУН, української діаспори в Маньчжурії та Японської військової місії

У 1936 р. Японська військова місія та Міністерство закордонних справ Маньчжурії на основі зібраних та опрацьованих матеріалів випустили доволі складну розвідку про ситуацію в Україні та про тогочасну українську діаспору в Маньчжурії. На сторінках цієї праці знаходимо записи про те, що своєрідним осередком, колискою української громади в Харбіні був Український національний дім, який об'єднував представників різних організацій, зокрема членів УНК, Союзу українських емігрантів тощо. Проте знаходимо відомості і про визрівання конфлікту серед тогочасної української громади, зумовленого суперечностями в політичних поглядах серед прихильників незалежності України, та проросійськими монархістами [Okabe 2021]. До того ж на момент прибуття групи делегатів ОУН на чолі з Купецьким у Харбін заступник начальника УНК Віктор Кулябко-Корецький наполегливо намагався насадити українській громаді свою проросійську політичну позицію. З життя Віктора Кулябко-Корецького відомо, що до його еміграції в Харбін він був керівником департаменту пошт і телеграфу Української Держави Гетьмана Павла Скоропадського¹⁷. У спогадах Івана Світа є записи про те, що в 1935 р. “члени ОУН, що приїхали на Далекий Схід, зокрема, Лукавенко і Федорів, не шукали порозуміння з активними українськими діячами на Далекому Сході, а тільки хотіли мати над ними контроль, що приводило до непорозуміння” [Svit 1972, 198].

У спогадах Купецького знаходимо записи про Івана Світа, де він згадувався як уенерівець, колишній редактор “Маньчжурського вістника”, проте записів про особисті взаємини зі Світом на сторінках книги Купецького немає. У спогадах Світа, окрім

¹⁷ Віктор Кулябко-Корецький очолював Університет Св. Володимира в Харбіні, а також був деканом технічного факультету Університету “Kitaman Gakuin”. Відомо, що Віктор Кулябко-Корецький працював у Бюро для справ російських білих емігрантів, куди всіляко намагався зареєструвати представників української громади. У 1940 р. був призначений Японською військовою місією керівником Українського національного дому. Згодом обіймав і посаду керівника УНК. У своїх записах Купецький називає Корецького “малоросом”. Докладніше див.: [Porok 2009, 492].

прізвиська Марків, також не вдалося знайти згадок про Купецького. Натомість Купецький писав про Світа, що “він працював, був коректний з націоналістами, бо бачив, що вони працюють і не можна їх поборювати, бо все завалиться, коли їх не буде. Але глибоко в душі він плекав ненависть до націоналістів за те, що вони в Харбіні перебрали з рук уенерівців Український національний дім” [Купецький 1988, 460]. З наведеної цитати зрозуміло, що стосунки делегатів ОУН та представників УНР у Харбіні були доволі складними, напруженими та заплутаними.

Про відносини делегатів ОУН та представників Японської військової місії в Харбіні відомо те, що, на відміну від Купецького, стосунки якого з працівниками військової місії були досить непоганими, Файда та Гнатів розчарувалися в японській організації, розділилися та пішли кожен своїм шляхом. Зокрема, Гнатів перебрався з Харбіна до Шанхая. За ініціативи ОУН у 1937 р. на загальних зборах Союзу української молоді організацію було перейменовано на “Українську Далекосхідну Січ”. Представники

Фото. 7. Члени УНК на пікніку. Світлина з сімейного архіву Лесі Джури (1939 р., у 2-му ряду 2-й зліва Купецький, а біля нього його дружина Тамара)

ОУН брали активну участь у житті української громади та в різноманітних заходах, які організовувала УНК, зокрема у спортивних гуртках з футболу, співали в хорі, виступали в театральних виставах, допомагали в популяризації та вивченні української мови тощо (**фото 7**). З червня 1938 р. було організовано військовий вишкіл для організації антирадянської боротьби за незалежність України, яким з листопада того ж року керував Купецький. Також у спогадах є згадки про те, що Купецький брав участь у хоровому гуртку УНК, яка згодом і заангажувала його до керування хором [Куретс'куу 1988, 208].

У цей період також спостерігалось певне пожвавлення діяльності як серед делегатів ОУН, так і серед представників УНК. У спогадах Купецького знаходимо записи про те, що у травні 1939 р. було організовано концерт присвячений роковинам трагічної смерті Євгена Коновальця. Було випущено й антибільшовицькі летючки з портретами Симона Петлюри та Євгена Коновальця, які розповсюджувалися в різних куточках Харбіна [Куретс'куу 1988, 254]. Проте, незважаючи на спільну мету, серед членів групи ОУН (між Купецьким та Романом Кордою-Федоровим, відомим ще як Михайло Затинайко) виник конфлікт щодо подальшого розвитку їхньої діяльності. Відомо і про розбіжності в поглядах Купецького та Марчишина, який входив до складу ради УНК. Згодом на загальному засіданні Ради УНК Купецького усунули з посади керівника організації “Українська Далекосхідна Січ”, що зумовило спротив серед її членства, яке категрично відмовлялося виконувати рішення ради УНК. Зокрема, Корда-Федорів змушений був вийти зі складу УДС, а Купецький та його прибічники почали писати та розповсюджувати летючки українською мовою [Chornomaz 2021, 317].

Така діяльність членів організації викликала невдоволення серед японського керівництва військової місії. 10 серпня 1939 р. на загальні збори Січі, де зібралось понад 50 членів організації, нагрянув російський підрозділ Маньчжурської поліції, розпустив засідання та закритим кімнату, де планувалося провести сходу членів УДС. Виявилось, що й заплановані в серпні того ж року збори УНК також не відбулися. У спогадах Івана Світа йшлося про те, що члени УНК дістали дозвіл для проведення зборів від Маеди, але вищі керівні інстанції про цей дозвіл нічого не знали,

тому збори УНК було заборонено [Svit 1972, 288]. У грудні Купецькому заборонили очолювати Січ, тож діяльність Січі обмежилась культурно-просвітницькою сферою – організацією хору і театру. Згодом, 21 травня 1940 р., за наказом місцевої поліції УДС було заборонено як шкідливу, незаконну організацію, але частина членів УДС неофіційно продовжувала свою діяльність навіть після закриття організації [Chornomaz 2021, 317–318]. На початку вересня 1940 р. російський поліцейський заарештував і доправив Купецького в місцеве відділення поліції на допит. Там він провів 8 днів у в'язниці, але завдяки Сакаї, який був референтом у справах іноземців, його звільнили. Сакаї¹⁸ вибачився перед Купецьким: “Я мав враження, що ви проти поліції. Але одержавши ближчі інформації про вас, я переконався, що ви справді не маєте нічого проти поліції, тільки проти русских” [Kupets'ku 1988, 276].

Фото 8. Водій таксі Купецький (у 1-му ряду справа).
Світлина з сімейного архіву Лесі Джури

¹⁸ Вважаємо, що Сакаї, про якого згадує у своїх спогадах Купецький, це Сакаї Танехачі, лейтенант Управління поліції (“Keisatsu chou”) в Харбіні. Докладніше див.: [Mamshuukoku... 1939c, 599].

Із середини 1939 року Купецький почав працювати водієм таксі в компанії українця “Ширай таксі”¹⁹ (фото 8). Згодом, у квітні 1944 р., був обраний секретарем Ради УНК, тому і співпраця з Японською військовою місією помітно пішла на спад.

4. Висновки

Отже, у нашій розвідці на основі аналізу історичних матеріалів, спогадів та досі ніде не опублікованих рідкісних фото ми не лише дослідили стосунки групи делегатів ОУН з представниками Японської військової місії в Харбіні, а й проаналізували їхній візит у Японію. На завершення вважаємо за доцільне розглянути діяльність та зв’язки Купецького з ОУН та Японською військовою місією після того, як він залишив Харбін.

Зі спогадів Купецького ми дізналися про те, що з Харбіна йому вдалось добратися до Тяньцзіня, звідки згодом він перебрався в Шанхай (фото 9). Тут від зими 1947 р. почав працювати в допоміжній американській військовій поліції та був вартовим УНРРА (Адміністрація Організації Об’єднаних Націй для допомоги та відбудови). Відомо і про його контакти з лідером ОУН-УПА Миколою Лебедем та про організацію збору коштів для підтримки УПА. 4 січня 1948 р. Купецький із Сан-Франциско вирушив до Канади. Навесні 1948 р. прибув у канадську провінцію Саскачеван, а влітку того ж року переїхав у Торонто (фото 10). До 1974 р. працював на пошті. Був співзасновником видавництва “Гомін України” (“Ukrainian Echo”) та брав активну участь у діяльності Пласту та СУМу. 3 лютого 1957 р. дописав книгу-спогад “Там де сонце сходить”, яка вийшла друком у 1988 р. після його смерті [Chornomaz 2021, 115]. У книзі знаходимо прізвища японців, з якими контактували представники української делегації, але немає інформації про соціальний статус японців, їхнє походження тощо, тому для докладної ідентифікації осіб ми звернулися до таких японських історичних джерел, як маньчжурський

¹⁹ Вважаємо, що власник компанії таксі, про якого згадує у спогадах Купецький, – це Павло Семенович Ширай. Про нього Купецький писав, що Ширай – власник таксі-компанії, українець, який знав лише декілька слів українською, мав п’ять автомобілів, а також невеликий авторемонтний гараж, у якому працювали три механіки. Докладніше див.: [Kupets’kyu 1988, 256; Chashchin 2014, 894].

Фото 9. Купецький у Шанхаї (третій справа). Світлина з сімейного архіву Лесі Джури

Фото 10. Купецький у Канаді (третій справа). З сімейного архіву Лесі Джури (приблизно 1948 р.)

“Офіційний реєстр чиновників” та “Поіменний реєстр інформаційного департаменту Квантунської армії”. Завдяки записам у вказаних історичних документах нам вдалося ідентифікувати майже усіх японців, з якими контактували представники ОУН. Той факт, що в монографіях Івана Світа та Григорія Купецького під прізвищем Іноуе фігурує та сама особа Іноуе Кікусабуро є беззаперечним доказом того, що записи про японців в обох працях були достовірними та правдивими.

Зі спогадів Купецького зрозуміло, що стосунки групи делегатів ОУН і членів УНК, а також представників УНР, які на той час обіймали керівні посади в Українському національному домі, були доволі напруженими. До того ж, як ми згадували раніше, приїзд групи делегатів ОУН у Харбін припав на вельми несприятливий та бурхливий період визрівання конфлікту між прихильниками незалежності України та проросійськими монархістами. Проте приїзд представників ОУН у Харбін однозначно справив неабиякий вплив на діяльність УНК та Українського національного дому.

З книги “Там де сонце сходить” зрозуміло, що ставлення представників військової місії до делегатів ОУН було досить різним та суб’єктивним. Делегатів ОУН, які вчинили напад на поштове відділення в Городку та замах на польського політика, російська біла еміграція та представники Російської фашистської партії сприймали як антиросійських та антипольських радикалів. Із самого початку перебування Купецького в Харбіні його особисті взаємини практично зі всіма відповідальними особами за групу ОУН, зокрема з Укаї, Акагі, Іноуе та Савадою, були доволі приятельськими. Проте відомо і про невдоволення Акагі антиросійською діяльністю делегатів ОУН, що призводило до загострення стосунків з росіянами в Харбіні.

У своїй праці Іван Світ писав: “Але в половині 1936 року повільні зміни японської політики проходили назовні майже непомітно. В Харбіні ми також не знали про них, проте відчували їх у своїй щоденній діяльності та в сутичках із дійсністю... В такій атмосфері проходили зміни японської політики в Манджурії і саме в таких змінливих обставинах розпочали свою працю в Харбіні члени ОУН. Нічого дивного, що вони не знали дійсних умовин місцевого політичного життя, бо японці їм про це не говорили, не мали і інших можливостей дії...” [Svit 1972, 200]. В

умовах наростання загрози війни з Америкою Японія уклала з СРСР Японсько-радянський пакт про нейтралітет, тож Японська військова місія навіть і в Харбіні намагалася уникати відкритих антиросійських провокацій та конфліктів. Стрімкий розвиток історичних подій у 1942 р., нестабільність, тривожна ситуація у світі та хитке становище у якому опинилась Японія, внесли кардинальні корективи в тривалі приятельські японсько-українські відносини та зміни, які в той час важко було збагнути, а то й неможливо зрозуміти навіть самому Григорію Купецькому.

Григорій Купецький брав активну участь у громадському житті УНК та діяльності Українського національного дому й Української Далекосхідної Січі. Особливо полонив серця української діаспори своїми здібностями талантами, беручи участь у виступах хору і театральних виставах. Проте зусилля групи делегатів ОУН налагодити відносини та повернути втрачену дружбу з японським керівництвом та Японською військовою місією були марними.

Свідченням того, що справжня дружба не зникає безслідно була допомога Японської військової місії в порятунку та евакуації Купецького 13 серпня 1945 р., коли радянські війська наблизились до Харбіна. Останній референт українських справ Японської військової місії Мацудзака особисто навідався до Купецького повідомити його про заздалегідь приготований японським керівництвом потяг для евакуації, пояснив Купецькому причину такого кроку з японської сторони: “Я можу вам сказати тільки одне, господин Марков, чому ви завдячуєте свій порятунок: це ваша послідовність і стійкість на вибраних позиціях українського націоналіста, ваша невгнутість, твердість в час невдач, і ваша пряма дорога до мети. Коли б ви були японцем, ви напевне були б із роду самураїв...” [Купецьку 1988, 386].

Прощання з Мацудзакою було доволі зворушливим. Купецький, який вперше бачив сльози японця, за козацьким звичаєм обійняв його тричі на прощання зі словами: “Матсузака-сан, я прошу вас передати Його Ексцеленції генералові Акікуза мій останній палкий привіт і одночасно ще одну подяку за рятування мого життя. Хай живе Японія! Банзай Ніппон!” [Купецьку 1988, 387].

Подяка

Щиро дякуємо п. Лесі Джурі, доньці Григорія Купецького, за історичні документи та рідкісні світлини з сімейного архіву.

REFERENCES

Arhiv OUN. *The Ukrainian Information Service*, available at: <http://ounuis.info/library/newspapers/630/surma.html> (accessed 21 May 2021). (In Ukrainian).

Chashchin K. (2014), *Russians in China. Genealogical index (1926–1946)*, South Eastern Publishers, New York.

Chornomaz. V. (2021), *Ukrainci v Kytaii (persha polovyna XX st.)*, Odesa, Vydavnytstvo “Helvetica”. (In Ukrainian).

Chiiki betsu Nihon rikugun rentai souran: hoheihen (1990), p. 244. (In Japanese).

Hino T. and Bondarenko I. (1994), “‘Ukuraina nihongo jiten’ no hanseiki”, *Gaikokugo kyouiku: riron to jissen*, No. 20, Nara. (In Japanese).

JACAR (Japan Center for Asian Historical Record), “A-kyū kyokutōkokusaigunjisaiban kiroku (wabun) (N0.29)”, A08071279500 (dai 4, 8 – 11 gazou), hei 11 houmu 02068100 (Kokuritsu koubunshoukan). (In Japanese).

“Kantougū sanboubu ‘Nyuū so nyuū man chousa’ (1938)” (1999), in K. Awaya and K. Takeuchi (eds), *Taiso jouhou sen shiryō: dai 2 maki Kantougū kankei shiryō (2)*, Gendai shiryō shuppan, p. 117. (In Japanese).

Kantougū jouhoubu Gojyūon jinmeibo (1945), Kokuritsu koubunshoukan, Hei 25 Kourou 01576100. (In Japanese).

Kawahara E. (1970), *Kantougū bouryakubutai*, Puresu Toukyou. (In Japanese).

Kupets’kyi H. (1988), *Tam de sontse skhodyt. Spohady boyovyka OUN na Dalekomu Skhodi*, Toronto. (In Ukrainian).

Kurokawa Yu. (2002), *Monogatari Ukuraina no rekishi*, Chuukou shinsho. (In Japanese).

Levent S. (2019), “*Nihon no ‘Chuou Yuurashia’ seisaku tuuran shugi undou to isuramu seisaku*”, Sairuusha. (In Japanese).

Malakhova Yu. (2014), “Struktura slovnykovykh statey pershoho ukrayins’ko-yapons’koho slovnyka Anatoliya Dibrovyy ta Vasylya Odyntsyā”, *Visnyk Kyivys’koho natsional’noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Skhidni movy ta literatura*, No. 1 (20), pp. 25–8. (In Ukrainian).

Manshuukoku kanriroku: Koutoku 3 nen shi gatsu tsuitachi genzai (1939a), *Manshuu koku kokumuin soumuchou hen*, Meibunsha, p. 186. (In Japanese).

Manshuukoku kanriroku: Koutoku 5 nen shi gatsu tsuitachi genzai (1939b), *Manshuu koku kokumuin soumuchou hen*, Meibunsha, p. 351. (In Japanese).

Manshuukoku kanriroku: Koutoku 6 nen shi gatsu tsuitachi genzai (1939c), *Manshuu koku kokumuin soumuchou hen*, Meibunsha, p. 599. (In Japanese).

Mirchuk P. (1968), *Narys istoriyi Orhanizatsiyi Ukrayins'kykh Natsionalistiv. Pershyi tom. 1920–1939*, za redaktsiyeyu S. Lenkav-s'koho, Ukrayins'ke vydavnytstvo, München, London and New York. (In Ukrainian).

Nishihara Y. (1980), *Zenkiroku Harubin tokumukikan: Kantougun jouhoubu no kiseki*, Mainichi Shinbunsha. (In Japanese).

Okabe Y. (2021), *Nihon Ukuraina kouryuushi 1915–1937*, Koube Gakuin Daigaku Shuppan kai, Koube. (In Japanese).

Popok A. (2009), “Kulyabko-Korets'kyi Viktor”, in V. A. Smoliiy (ed.), *Entsyklopediya istoriyi Ukrayiny: u 10 t.*, T. 5: Kon – Kyu, Instytut istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny and Naukova dumka, Kyiv, p. 492. (In Ukrainian).

Posivnych M. (2010), “Ukrayins'ka natsional'na koloniya v Mandzhuriyi u 1920–1945 rr.”, *Naukovi zapysky Natsional'noho univer-sytetu “Ostroz'ka akademiya”*, *Istorychni nauky*, No. 15, pp. 43–54. (In Ukrainian).

“Riku man mitsu dainikki (Showa 10 nen)” (1999), in K. Awaya and K. Takeuchi (eds), *Taiso jouhou sen shiryou: dai 2 maki Kantougun kankei shiryou*, Gendai shiryou shuppan, p. 436. (In Japanese).

“Rusu meibo: Kantougun jouhoubu Gojyuuon meibo: 721” (1945), *Kokuritsu koubunshokan*, Hei 25 Kourou 01576100, p. 11. (In Japanese).

Saitou M. (2016), *Nihon no supai ou – rikugun Nakano gakkou sousetsusha Akikusa Shun shoushou no shinjitsu*, GAKKEN. (In Japanese).

Stephan J. (1978), *The Russian Fascists: Tragedy and Farce in Exile, 1925–1945*, Harper & Row, New York.

Suzuki K. (1979), *Chuudoku taishi Ooshima Hiroshi*, Fuyou Shobou, pp. 92–3. (In Japanese).

Svit I. (1972), *Ukrayins'ko-yapons'ki vzayemny 1903–1945 (Istorychnyy analiz i sposterezheniya)*, Ukrayins'ke istorychne tovarystvo, New York. (In Ukrainian).

Sych O. (2015), “Japan in the Liberation Concept of the OUN in the Postwar Period”, *Kobe Gakuin Economic Papers*, p. 11.

Tajima N. (2017), *Nihon Rikugun no taisouburyaku – Nichi Doku boukyou kyoutei to Yuurashia seisaku*, Yoshikawakoubunkan. (In Japanese).

“Taiso chouhou kikan kyouka keikaku (1935)” (1999), in K. Awaya and K. Takeuchi (eds), *Taiso jouhou sen shiryou: dai 2 maki Kantougungun kankei shiryou (1)*, Gendai shiryou shuppan, p. 462. (In Japanese).

Teikoku Rikugun shougun souran (1990), Akita shoten, p. 440. (In Japanese).

Yamamoto T. (2017a), *Rikugun Nakano gakkou – [Himitsu kou-sakuin] yousei kikan no jitsuzou*, Chikuma sensho. (In Japanese).

Yamamoto T. (2017b), “Kantougungun jouhoubu to rikugun Nakano gakkou no kannkei – koukaisareta ‘Kantougungun jouhoubu 50 on jin-meibo’ to hikiagesha ‘shinjo shinkoku sho’ no bunseki”, *Sanbou kenkyuu kai*, available at: <http://www.npointelligence.com/NPO-Intelligence/study/pic2003.pdf> (accessed 04 April 24). (In Japanese).

Yamaoka M. (1955), “Ju-kofu kokubousou”, *Jinbutsu ourai*, 4 Kan 3 gou, p. 33. (In Japanese).

Й. Окабе

**ДІЯЛЬНІСТЬ ОУН У ХАРБІНІ
ТА ВІЗИТ ДЕЛЕГАТІВ ОУН У ЯПОНІЮ В 1937 р.:
ГРИГОРІЙ КУПЕЦЬКИЙ ТА ЯПОНЦІ**

У дослідженні проаналізовані українсько-японські відносини на основі японських історичних матеріалів та рідкісних світлин з архіву родини Григорія Купецького, лідера групи ОУН, яка прибула в 1937 р. в Японію та Харбін. Г. Купецький був співучасником нападу членів ОУН на польське поштове відділення в м. Городку Львівської області в 1932 р. Відомо про контакти ОУН і представників Посольства Японії в Берліні в 1930-х рр. і про плани ОУН вислати делегатів у Токіо для створення антикомуністичного фронту. Після нападу на пошту Купецький втік на острів Філікуді. На Ліпарських островах проходив вишкіл у таборах хорватських націоналістів “Усташи”. Згідно з ухвалою керівництва ОУН, яке контактувало з японським військовим аташе в Берліні, разом із Григорієм Файдою і Михайлом Гнатівим був направлений у Японію та Харбін. У спогадах Купецького “Там де сонце сходить” згадується про контакти делегатів ОУН з японцями, детальної інформації

про яких не залишилося, тому ми звернулися до японських історичних джерел (маньчжурський “Офіційний реєстр чиновників”, “Поіменний реєстр інформаційного департаменту Квантунської армії”), за допомогою яких ідентифікували майже всіх японців. У монографіях І. Світа та Г. Купецького під прізвиськом Іноуе фігурує та сама особа Іноуе Кікусабуро, тому записи в обох працях вважаємо достовірними. Стосунки делегатів ОУН, членів Українського національного дому та представників УНК були напруженими. Це було зумовлено тим, що прибуття групи ОУН у Харбін припало на період загострення конфлікту між прихильниками ідей незалежності та реставрації російської монархії. Погляди японського керівництва в Маньчжурії щодо ОУН та ставлення до делегатів були різними. В умовах наростання загрози війни з Америкою було підписано Японсько-радянський пакт про нейтралітет, вочевидь, і в Харбіні керівництво намагалося уникати конфліктних ситуацій з СРСР. Нестабільність у світі та хитке становище, у якому опинилася Японія, внесли кардинальні корективи в японсько-українські відносини. Купецький та представники ОУН брали активну участь у житті української громади в Харбіні, проте згадок про співпрацю ОУН і Японської військової місії (окрім того факту, що за сприяння японської влади Купецькому вдалося вибратися з Харбіна) майже не залишилося.

Ключові слова: Григорій Купецький, ОУН, українська діаспора, Японська військова місія, Маньчжурія, японсько-українська історія

Стаття надійшла до редакції 03.07.2021